

**Анђелија Ивков
Бранислав Ђурђев
Александра Драгин**

**ПРОМЕНЕ У БРОЈУ И СТРУКТУРИ ДОМАЋИНСТАВА И ПОРОДИЦА
ВОЈВОДИНЕ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XX ВЕКА**

Извод: После II светског рата започео је на простору Војводине значајан процес трансформације домаћинства. Те промене су се огледале у интензивном порасту броја домаћинства и смањењу броја чланова у њима, као и у изменама у породичном саставу домаћинства. Основни узроци за ову појаву су пре свега динамичан пораст становништва и распад дотадашње патријархалне породичне организације унутар једног домаћинства, али и променама у социо-професионалном саставу становништва, порасту броја развода итд.

Кључне речи: Војводина, домаћинства, породица, демографска транзиција

Abstract: After the WWII, the process of household transformation commenced in Vojvodina. Those changes were reflected in large increase of the number of households and decrease in the number of household members, as well as in changes in family structure of the households. The basic reasons for this phenomenon lay not only in dynamic increase of the population and in breakdown of the patriarchal family organization within a household, but also in changes in socio-professional structure of the population, increase in number of divorces, etc.

Key words: Vojvodina, households, family, demographic transition

Увод

Домаћинство је свака породична или друга заједница лица за коју је пописивачу дата изјава да заједно станује и заједнички троши своје приходе за подмиривање основних животних потреба (становања, исхране и других), без обзира да ли се сви чланови стално налазе у месту где је настањено домаћинство или неки од њих бораве дуже време у другом насељу због рада или школовања, или су одсутни из других разлога (службено путовање, лечење и др.)

Домаћинством се сматра и свако лице које у месту пописа живи само, а које није члан домаћинства у неком другом месту, без обзира да ли станује у посебном или дељивом стану, као самац – подстанар, у самачком хотелу и сличном објекту, или у истој соби са другим самцем или са члановима домаћинства станодавца, али са њима не троши заједно своје приходе. Домаћинством се, исто тако, сматра и колективно домаћинство, тј.

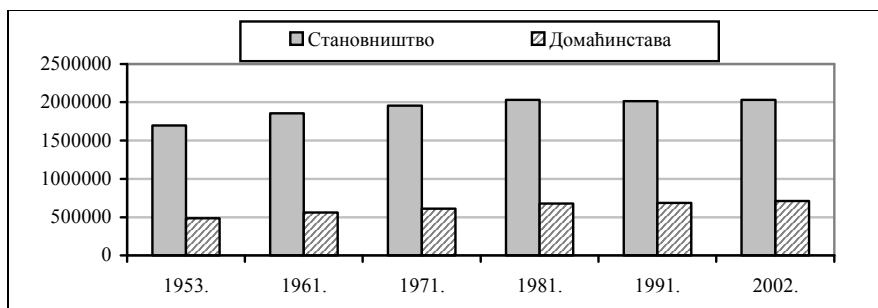
домаћинство састављено од лица која живе у установама за трајно збрињавање деце и одраслих, у манастирима или самостанима и у болницама за смештај неизлечивих болесника и слично.¹

После II светског рата започео је на простору Војводине значајан процес трансформације домаћинства. Те промене су се огледале у интензивном порасту броја домаћинства и смањењу броја чланова у њима. Основни узроци за ову појаву су динамичан пораст становништва и распад дотадашње патријархалне породице унутар једног домаћинства, али и у спроведеној аграрној реформи, преласку пољопривредног становништва у неаграрне делатности, миграцију сеоског становништва у градове, развоју процеса индустријализације и секундарне урбанизације, променама у социо-професионалном саставу становништва, слабљењу и нестајању рођачких веза као фактора кохезије, порасту броја развода итд.²

Промене броја домаћинства

У току читавог периода (1953–2002) учача се константан раст броја домаћинства на подручју Војводине. Максималан број домаћинства забележен је по попису из 2002. године и износио 709.957, што је за 31% више него 1953. године када их је забележено 488.499.

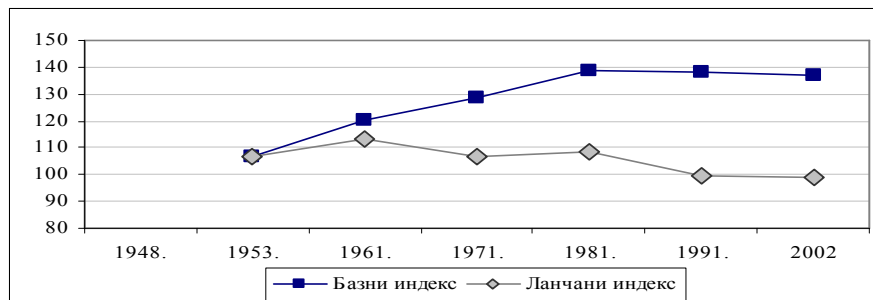
Посматрано по међупописним периодима, апсолутни број домаћинства се у Војводини најдинамичније променио од 1953–1961. године, када је број повећан за 72.238 домаћинства. Потом следе међупописне декаде 1971–1981, када је пораст износио 64.862, 1961–1971. (52.716), 2002–1991. (24.791) и 1991–1981, када је број повећан за 6.941 домаћинство.

Слика 1. – Упоредни преглед броја становника и домаћинства у Војводини од 1953. до 2002. године

¹ Упоредни преглед броја становника и домаћинства 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, Становништво, књ. 9, Савезни завод за статистику, Београд, 1995.

² Кицошев С.: **Домаћинства и породице**, Становништво Срема, Институт за географију, ПМФ, Нови Сад, 1999, стр. 99–106.

Слика 2. – Промене базног и ланчаног индекса броја домаћинстава у Војводини 1953–2002. године³

На основу добијених резултата може се уочити да је раст броја домаћинстава у Војводини био највећи одмах после II светског рата и да је трајао до почетка 80-их година. Ово се јавља као последица уситњавања великих пољопривредних домаћинстава, проузроковано аграрном реформом и спонтаним дељењем у оквиру великих домаћинстава.

Анализа базног и ланчаног индекса указује на исту динамику кретања броја домаћинстава. Посматрајући промене вредности базног индекса уочава се изражено повећање броја домаћинстава и то најдинамичније на почетку посматраног периода, а потом постепено.

Просечан број чланова по домаћинству

Просечан број чланова домаћинстава за читав период износи 3,1, с тим што је та вредност имала знатан пад од 1953. године. Тада је просечна величина износила 3,5, а 1991, као и 2002, 2,9 чланова. Просечан број чланова домаћинстава је у току овог периода константно опадао и то смањење као што се може видети износи 0,6.

Табела 1. – Просечан број чланова у домаћинствима у Војводини

Попис	Број становника	Број домаћинстава	Просечан број чланова
1953.	1.699.545	488.499	3,5
1961.	1.854.965	560.737	3,3
1971.	1.952.533	613.453	3,2
1981.	2.034.772	678.315	3,0
1991.	2.013.889	685.256	2,9
2002.	2.031.992	709.957	2,9

³ Упоредни преглед броја становника и домаћинстава 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, књ. 9, Савезни завод за статистику, Београд, 1995. и Домаћинства према поседовању пољопривредног газдинства и броју чланова, књ. 11, Републички завод за статистику, Београд, 2004.

Најинтензивније смањење броја домаћинстава је било у декадама 1953–1961. и 1971–1981. када је износио 0,2. У осталим декадама пад је имао вредност од 0,1. Разлози смањења броја чланова у домаћинствима су многобројни: смањена стопа нупцијалитета и повећана стопа диворцијалитета, смањена стопа наталитета, појава негативног природног прираштаја, израженије миграције село – град итд.

Структура домаћинства према броју чланова

Процесе пораста броја домаћинстава и смањења просечне величине домаћинстава паралелно прате и промене у структури домаћинстава према броју чланова. Током послератног периода преображај структуре домаћинстава према броју чланова првенствено се манифестовао кроз пораст броја и удела малочланих и непрекидно смањивање броја и удела вишечланих домаћинстава.⁴

Ако се анализира структура домаћинстава према броју чланова у Војводини према резултатима пописа од 1953–2002. године уочава се, да су код прва два пописа доминирала домаћинства са два члана, потом су следила домаћинства три и четири члана, док је број домаћинстава са једним и са пет чланова приближно исти.

Табела 2. – Структура домаћинства према броју чланова у Војводини по пописима 1953–2002. године

Попис	Укупно	са 1	2	3	4	5	6	7	8 и више
1953.	488.499	63.451	105.555	103.136	91.753	57.815	33.655	17.323	15.811
1961.	560.737	80.683	124.875	119.818	114.673	63.771	33.065	13.958	9.894
1971.	613.453	86.304	138.726	144.704	139.301	60.749	27.420	9.802	6.447
1981.	678.315	111.390	167.501	154.226	159.542	51.191	22.875	7.200	4.390
1991.	685.256	122.816	177.749	139.294	163.369	49.862	22.801	6.135	3.230
2002.	709.957	149.867	180.858	139.843	153.886	52.766	22.779	6.591	3.367

Наредни попис (1971) бележи пораст домаћинства са три и четири члана, а смањење домаћинства са већим бројем чланова (пет, шест и више). Године 1981. долази опет до промене у структури и повећања броја домаћинства са два, три и четири члана, али и веома израженог смањења броја великих домаћинстава.

Попис из 1991. указује на доминантност домаћинства са два члана, нешто мањи број са четири и уједначеност броја домаћинства са једним и три члана, док се број великих домаћинства очекивано и даље смањује.

Према резултатима пописа 2002. у Војводини је највећи удео домаћинства са два члана (180.858 или 25,5%), потом са четири (153.886 или

⁴ Кицошев С.: **наведени рад**, стр. 99–106.

21,7%), једним (149.867 или 21,1%) и три члана (139.843 или 19,7%). Знатно је мање домаћинстава са пет чланова (52.766 или 7,4%), шест чланова (22.779 или 3,2%), седам чланова (6.591 или 0,9%) и најмање са осам и више чланова (3.367 или 0,5%). Знатно велика заступљеност самачких домаћинстава је последица старосне структуре становништва у Војводини.

Породични састав домаћинстава

Породица је породична заједница која се састоји од брачног пара или родитеља (једног или оба) и њихове деце која нису у браку. Ванбрачна заједница (са децом или без деце) су, исто тако, укључене у породице. Породицом су такође, сматране и оне заједнице у којима има усвојене деце, односно, усвојена деца се сматрају члановима породице. Припадност детета породици није условљена старошћу, тј. као дете у породици сматра се сваки члан, без обзира на старост, уколико живи са оба или само са једним родитељем, а у време пописа није био у законском браку и није имао своју породицу у том домаћинству.

С обзиром на састав, у обради је усвојена *подела породица* на следеће типове: брачни пар без деце, брачни пар с децом, мајка с децом и отац с децом.⁵

Данашња домаћинства карактеришу породице које сачињавају родитељи са децом, али велики број породица чине и парови без деце као потврда нестајања ранијих вишегенерацијских домаћинстава. Највећи проценат тих домаћинстава чине старачка домаћинства.

Најзаступљенији тип породице у Војводини 1991. био је брачни пар с децом: 343.600 или 57,3%. На другом месту по бројности су били брачни парови без деце: 191.333 или 31,9%, а потом су следиле мајке с децом: 51.530 или 8,6% и на крају отац са децом: 133.339 или 2,2%.⁶

Последњи попис из 2002. године указује на забрињавајућу чињеницу да је дошло до повећања породица у којима су мајке са децом са 8,6% колико је било 1991. године, на 12% 2002. године, пораста породица у којима је сам отац с децом са 2,2% на 3,1%; а самим тим смањења породица у којима је брачни пар са децом са 57,3% на 55,6%.⁷

Оваква ситуација је пре свега последица смањеног наталитета, новог односа ка браку (где се све више мајки одлучује на дете без брака), као и све веће стопе диворцијалитета.

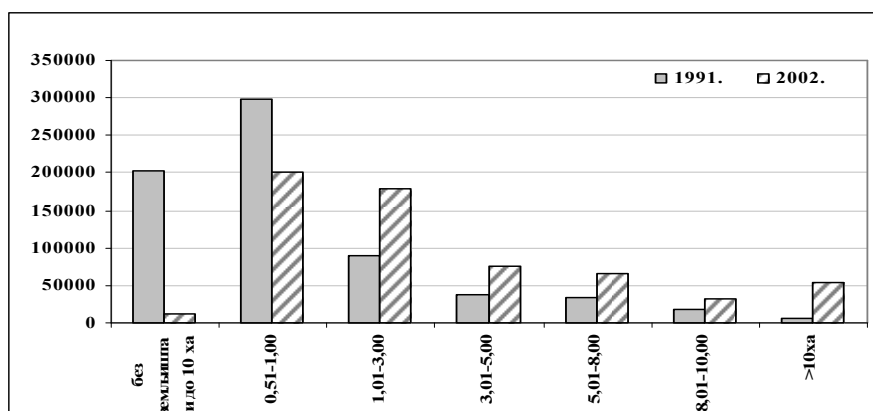
⁵ Домаћинства и породице, Становништво, књ. 6, Савезни завод за статистику, Београд, 1994.

⁶ Домаћинства и породице, књ. 6, Савезни завод за статистику, Београд, 1994. и Породице, књ. 17, Републички завод за статистику, Београд, 2004.

⁷ Исто.

Домаћинства са пољопривредним газдинством

Домаћинство са пољопривредним газдинством је свако домаћинство, осим колективних, које користи најмање 10 ара обрадивог земљишта, као и домаћинство са поседом мањим од 10 ара обрадивог земљишта, ако поседује најмање једну краву и теле, или једну краву и јуне, или једну краву и два одрасла грла ситне стоке исте врсте, или пет одраслих оваца, или три одрасле свиње, или четири одрасла грла оваца и свиња заједно, или педесет комада одрасле живине, или двадесет кошница пчела. Наведени критеријуми односе се на сва домаћинства, без обзира да ли су настањена у градским или сеоским насељима, и без обзира где се налази земља, стока, живина или кошнице пчела, о којима је домаћинство дало податке.⁸

Слика 3. – Број индивидуалних пољопривредника на пољопривредним газдинствима по величини поседа у Војводини 1991. и 2002. године⁹

Евидентна је промена у броју индивидуалних пољопривредника по резултатима последња два пописа. Број пољопривредника се смањио са 685.256, колико их је било 1991, на 620.621 у 2002. години.

Уочава се да је највећа промена забележена у броју оних који су без земље (1991. – 29,5%, а 2002. – 1,9%), што је пре свега резултат и промене у самој величини поседа између ова два пописа.

⁸ Попис становништва, домаћинстава и станова 2002. године, Пољопривреда, књ. 2, Пољопривредна газдинства према активности и изворима приходима, Савезни завод за статистику, Београд, 2003.

⁹ Породице и домаћинства, књ. 14, Београд, Савезни завод за статистику, 1995. и Попис становништва, домаћинстава и станова 2002. година, Пољопривреда, књ. 2, Пољопривредна газдинства према активности и изворима приходима, Републички завод за статистику, Београд, 2003.

По првом попису је доминирао број пољопривредника на малим поседима (0,51–1,00 ha), да би 2002, тај број био смањен, пре свега због повећања броја оних који су били на газдинствима са поседом од 1,01–3,00 ha.

Интересантно је да је дошло и до промене код великихседа, јер је забележен знатан пораст пољопривредника на газдинствима са поседом преко 10 ha. Њихов удео је 1991. чинио 0,9%, да би 2002. износио чак 8,8%.

Оваква ситуација је последица промена током деведесетих година, када је вршен повраћај национализованог или конфискованог земљишта ранијим власницима, те је зато смањен удео домаћинстава безседа или са малим поседима, али и повећан удео домаћинстава са већим поседима.

Закључак

У току читавог периода (1953–2002) уочава се константан раст броја домаћинстава на подручју Војводине. Просечан број чланова домаћинстава за читав период износи 3,1. Међутим, та вредност је имала знатан пад од 1953. године.

Процес пораста броја домаћинстава и смањења просечне величине домаћинстава паралелно прате и промене у структури домаћинстава према броју чланова, као и у структури породица.

Највећи проблем који се јавља на подручју Војводине је пораст самачких домаћинстава (претежно старачких), као и домаћинстава једног родитеља са дететом или децом, што указује на губљење традиционалне породице на овим просторима.

Са друге стране долази до смањења у броју пољопривредника на домаћинствима са пољопривредним газдинством, што је последица изражених миграција село-град, смањеног наталитета и нупцијалитета у сеоским срединама, где и доминира пољопривредно становништво.

**Andelija Ivkov
Branislav Đurđev
Aleksandra Dragin**

CHANGES IN STRUCTURE AND NUMBER OF HOUSEHOLDS AND FAMILIES IN VOJVODINA IN THE SECOND HALF OF 20TH CENTURY

Summary

A household is each family or any other community of individuals who live together and spend their income together in order to meet their basic needs, no matter whether all the members permanently reside in the household or temporary reside in another settlement for work, school or other purposes. Within the observed period (1952–2002), there is constant increase in number of households in Vojvodina. The average number of

household members for the whole period is 3.1, although a significant decrease has been recorded since 1953.

The process of increase in number of households and decrease in average number of household members is parallel to changes in household structure according to the number of members and also to family structure.